

PIRACTWO TREŚCI AUDIOWIZUALNYCH

Celem niniejszego artykułu jest omówienie zagadnień związanych z ochroną szczególnej kategorii utworów, jakimi są dzieła audiowizualne. W tym celu omówione zostaną pokrótce podstawowe kwestie dotyczące prawa autorskiego, takie jak **pojęcie utworu**, w tym także audiowizualnego i **zjawisko naruszeń praw autorskich („piractwo”)**. Następnie zaprezentowane będą instytucje prawne, które **pozwalają na ochronę praw autorskich do utworów audiowizualnych w dobie Internetu**, a także związane z tym zagadnienia praktyczne. Tekst skupiać się będzie na cywilnoprawnych aspektach ochrony twórców i podmiotów uprawnionych. Choć zaakcentowane zostaną wątki karnoprawne, to – z uwagi na ich dalece donioślejszy ekonomicznie charakter – podstawowym tematem będą te instytucje prawne, które bezpośrednio chronią majątek podmiotu praw autorskich. Potencjalna odpowiedzialność karna naruszcyciela będzie przy tym traktowana instrumentalnie, jako alternatywny środek ochrony interesów osoby zainteresowanej ochroną utworów, do których ma ona prawa.

POJĘCIE UTWORU

Zagadnienie tego, czym jest utwór, może budzić wątpliwości, ponieważ rozstrzygnięcie tej kwestii miewa charakter oceny. Ustawodawca był świadomy tego problemu, dlatego też uregulował tę kwestię w sposób ostateczny. Zgodnie z art. 1 ust. 1 ustawy z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (dalej: p.a.), **przedmiotem prawa autorskiego jest każdy przejaw działalności twórczej o indywidualnym charakterze, ustalony w jakiegokolwiek postaci, niezależnie od wartości, przeznaczenia i sposobu wyrażenia**. Oznacza to, że definicja utworu chronionego prawnie jest

w ustawodawstwie polskim otwarta i niezwykle szeroka. Choć przywołany przepis wprost odrywa pojęcie utworu od konkretnego medium, to jednocześnie art. 1 ust. 2 p.a. podaje ich liczne przykłady, stanowiąc, że w szczególności przedmiotem prawa autorskiego są utwory:

1. wyrażone słowem, symbolami matematycznymi, znakami graficznymi (literackie, publicystyczne, naukowe, kartograficzne oraz programy komputerowe);
2. plastyczne;
3. fotograficzne;
4. lutnicze;
5. wzornictwa przemysłowego;
6. architektoniczne, architektoniczno-urbanistyczne i urbanistyczne;

7. muzyczne i słowno-muzyczne;
8. sceniczne, sceniczno-muzyczne, choreograficzne i pantomimiczne;
9. audiowizualne (w tym filmowe).

Zgodnie z prawem utwór jest przedmiotem prawa autorskiego od chwili ustalenia, chociażby miał postać nieukończoną (art. 1 ust. 3 p.a.), a ochrona przysługuje twórcy niezależnie od spełnienia jakichkolwiek formalności (art. 1 ust. 4 p.a.). W związku z tym **autor nie musi podejmować żadnych działań, aby móc korzystać z przewidzianych w ustawie ochrony**. Nie istnieje więc w szczególności żaden szczególny tryb rejestracji utworów – inaczej niż wygląda to w odniesieniu do znaków to-

warowych czy patentów. Prawo chroni również dzieła w toku tworzenia, a decydujący dla powstania ochrony jest moment, w którym można już ustalić istnienie odrębnego utworu. Konieczne jest przy tym utrwalenie go poza umysłem twórcy. Co istotne, utwór nie jest tożsamy ze swoim egzemplarzem – zawsze stanowi on dobro o charakterze niematerialnym.

Jako utwór należy traktować **nie tylko pierwotne dzieło, ale także jego dalsze modyfikacje i to niezależnie od osoby autora**. Zgodnie z art. 2 ust. 1 p.a. opracowanie cudzego utworu, w szczególności tłumaczenie, przeróbka, adaptacja, jest

przedmiotem prawa autorskiego jest każdy przejaw działalności twórczej o indywidualnym charakterze, ustalony w jakiegokolwiek postaci, niezależnie od wartości, przeznaczenia i sposobu wyrażenia

przedmiotem prawa autorskiego bez uszczerbku dla prawa do utworu pierwotnego. Legalność obrotu i korzystania z takiego opracowania zależy przy tym, o ile autorskie prawa majątkowe jeszcze nie wygasły, od zgody autora oryginalnego dzieła. Prawa twórcy opracowania określa się z tego powodu mianem praw zależnych. Z uwagi na to, że definicja utworu jest bardzo szeroka, konieczne było wprowadzenie szeregu regulacji uwzględniających częściowo odmienny reżim ochrony programów komputerowych, dzieł audiowizualnych oraz elektronicznych baz danych.

Z utworem nierozdzielnie wiąże się pojęcie twórcy. Jest to osoba, której praca zaowocowała powstaniem danego dzieła i której osobowość znalazła wyraz w jego twórczym oraz indywidualnym charakterze. Co istotne, prawo dopuszcza instytucję współtwórstwa. W sytuacji, w której na stworzenie danego dzieła złożyła się praca dwóch lub większej ilości osób, ochrona prawna przysłu-

guje im wspólnie. Ustawa wprowadza przy tym domniemanie, w myśl którego udziały współtwórców są równe. Jednocześnie każdy ze współtwórców może wykonywać prawo autorskie do swojej części utworu mającej samodzielne znaczenie (art. 9 ust. 2 p.a.). Dla ochrony praw autorskich istotne jest to, że w razie ich naruszenia, odpowiednich roszczeń w stosunku do całości może dochodzić każdy ze współautorów. Uzyskane świadczenie dzieli się przy tym pomiędzy wszystkich w stosunku adekwatnym do udziału w utworze. Wskazany tu sposób ochrony utworów należących do wielu twórców jest szczególnie istot-

ny dla dzieł audiowizualnych, które z reguły stanowią dzieła zbiorowe.

KORZYSTANIE Z CUDZYCH UTWORÓW ORAZ POJĘCIE „PIRACTWA”

Twórcy z mocy prawa przysługują monopol prawny na korzystanie z utworu. W szczególności ma on prawo do zdecydowania o pierwszym udostępnieniu go publiczności. Przede wszystkim wskazać należy, że autorskie prawa majątkowe **mają charakter zbywalny**. Nie dotyczy to praw osobistych, te jednak, jako wyraz osobistej więzi twórcy z utworem, nie mają większego znaczenia gospodarczego, choć w szczególnych sytuacjach ich umiejętne wykorzystanie może służyć obronie interesów ekonomicznych. Twórca, który zbył autorskie prawa majątkowe, traci je bezpowrotnie na rzecz nabywcy, ten zaś może je swobodnie wykonywać. Wysokie znaczenie praktyczne ma to, że stosownie do art. 53 p.a. umowa przenosząca autorskie prawa majątko-

we musi być, pod rygorem nieważności, zawarta na piśmie. W przypadku utworów audiowizualnych istnieje szczególna regulacja, która wprowadza wzruszalne domniemanie prawne, w myśl którego producent utworu audiowizualnego nabywa na mocy umowy o stworzenie utworu albo umowy o wykorzystanie już istniejącego utworu, wyłączne prawa majątkowe do ich eksploatacji w ramach utworu audiowizualnego jako całości (art. 70 ust. 1 p.a.). Dotyczy to jednak wyłącznie dzieł, które powstały na takie zamówienie.

Drugim z podstawowych sposobów na korzystanie z utworu jest umowa **zwana licencją**. Dzieli się je na licencje wyłączne oraz niewyłączne. Te drugie charakteryzują się tym, że wyłączają możliwość udzielenia innych licencji w okresie ich trwania. Twórca udzielający licencji niewyłącznej ma zaś możliwość zawarcia podobnej umowy z nieograniczoną liczbą osób. Istotną cechą licencji jest to, że powinna ona wskazywać zakres terytorialny i czasowy korzystania z utworu, a także zakres oraz pola eksploatacji. Przykładowo można uprawnić inny podmiot do nieograniczonego nadawania filmu w telewizji, na terytorium Polski, przez okres trzech lat. Domyślnym z punktu widzenia ustawy czasem trwania jest przy tym okres lat pięciu. Może on być swobodnie skracany bądź wydłużany, jednak po upływie wskazanego terminu licencję uważa się za zawartą na czas nieoznaczony, co pozwala osobie, która jej udzieliła, na złożenie wypowiedzenia z zachowaniem terminów umownych, a w razie ich braku na rok naprzód, na koniec roku kalendarzowego (art. 68 § 1 i 2 p.a.). Co istotne, umowa licencji wyłącznej, podobnie jak przeniesienie autorskich praw majątkowych, wymaga zachowania formy pisemnej pod rygorem nieważności. W razie braku odmiennego porozumienia stron, podmiotowi uprawnionemu z tytułu licencji wyłącznej przysługuje prawo dochodzenia roszczeń z tytułu naruszenia autorskich praw majątkowych. Rozwią-

zanie to pozwala na skuteczną obronę praw podmiotowi, który ma w tym rzeczywisty interes.

Ostatnią grupą podstaw do korzystania z cudzych utworów są przypadki tak zwanego **dozwolonego użytku**. Najpopularniejszym z nich jest „użytek osobisty”, w ramach którego bez zezwolenia twórcy wolno nieodpłatnie korzystać z już rozpowszechnionego utworu w zakresie własnego użytku osobistego. Zgodnie z art. 23 ust. 2 p.a. zakres własnego użytku osobistego obejmuje korzystanie z pojedynczych egzemplarzy utworów przez krąg osób pozostających w związku osobistym, w szczególności pokrewieństwa, powinowactwa lub stosunku towarzyskiego. Wyłącza to możliwość prowadzenia w ten sposób działalności komercyjnej czy masowej. Pozwala jednak przykładowo na wspólne obejrzenie zakupionego na DVD filmu przez rodzinę bądź

grupę przyjaciół. Co istotne, warunkiem legalności tego rodzaju korzystania z utworu jest jego uprzednie formalne rozpowszechnienie. Istnieje również wiele innych form dozwolonego użytku, przykładowo tak zwane „**prawo cytatu**”, pastisz oraz korzystanie z utworów dla celów bezpieczeństwa publicznego lub na potrzeby postępowań administracyjnych, sądowych i prawodawczych oraz sprawozdań z tych postępowań, niemniej nie mogą one naruszać normalnego korzystania z utworu lub godzić w słuszne interesy twórcy (art. 35 p.a.).

Korzystanie z cudzego utworu bez podstawy prawnej, w okresie obowiązywania autorskich praw majątkowych, jest zachowaniem bezprawnym. Wszelkie zachowania tego rodzaju określa się często mianem „piractwa”. Nie jest to termin prawny i obejmuje on szeroki kate-

log czynów. Publicystycznie używane bywa również wyrażenie „**kradzież własności intelektualnej**”. Skala bezprawnego korzystania z chronionych utworów jest przy tym, głównie przez upowszechnienie się Internetu, coraz większa, a świadomość prawna społeczeństwa w tym przedmiocie nie może zostać uznana za zadowalającą. Z tego względu coraz częściej dla twórców oraz podmiotów uprawnionych konieczna staje się obrona swoich interesów na drodze prawnej, w tym także sądowej.

CYWILNOPRAWNE SPOSOBY OCHRONY PRAW AUTORSKICH

Zgodnie z art. 79 ust. 1 p.a. uprawniony, którego autorskie prawa majątkowe zostały naruszone, może żądać od osoby, która naruszyła te prawa:

1. zaniechania naruszenia;
2. usunięcia skutków naruszenia;

UTWÓR NIE JEST TOŻSAMY ZE SWOIM EGZEMPLARZEM – ZAWSZE STANOWI ON DOBRO O CHARAKTERZE NIEMATERIALNYM.

3. naprawienia wyrządzonej szkody:
 - a) na zasadach ogólnych albo
 - b) poprzez zapłatę sumy pieniężnej w wysokości odpowiadającej dwukrotności, a w przypadku gdy naruszenie jest zawinione – trzykrotności stosownego wynagrodzenia, które w chwili jego dochodzenia byłoby należne tytułem udzielenia przez uprawnionego zgody na korzystanie z utworu;
4. wydania uzyskanych korzyści.

Szczególne znaczenie ma przy tym art. 79 ust 1 pkt 3 lit. b ustawy. Po pierwsze bowiem, znacznie uła-

żenia odszkodowania w wysokości dwukrotności wynagrodzenia z prawem unijnym została potwierdzona przez Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej C-367/15. Orzecznictwo Sądu Najwyższego w tym zakresie również nie zostało ujednoczone, co niestety powoduje problemy na gruncie stosowania przepisów.

Powyższe rozważania sprowadzają się do konkluzji, że art. 79 ust. 1 pkt 3 lit. b p.a. – tj. dochodzenie odszkodowania w wysokości dwukrotności stosownego wynagrodzenia - nadal stanowi najprostszy i najskuteczniejszy sposób uzyskania odszkodowania, choć kwestia ta wy-

czenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2. Surowiej karane jest czynienie tego w celu osiągnięcia korzyści majątkowej, uczynienia z takiej działalności stałego źródła dochodu lub kierowanie nią bądź jej organizowanie. Łagodniej traktowane jest uczynienie tego nieumyślnie. Jednocześnie art. 117 ust. 1 stanowi: kto bez uprawnienia albo wbrew jego warunkom w celu rozpowszechnienia utrwała lub zwielokrotnia cudzy utwór w wersji oryginalnej lub w postaci opracowania, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2. Wyższa odpowiedzialność grozi za uczynienie z takiej działalności stałego źródła dochodu, kierowanie nią bądź jej organizowanie. Poza przypadkami uczynienia sobie z takiej działalności stałego źródła dochodu lub kierowania nią bądź jej organizowania **prześięstwa te ścigane są na wniosek pokrzywdzonego.**

Karnoprawne ściganie osób naruszających prawa autorskie może być pozornie pozbawione sensu z punktu widzenia podmiotów, które traktują je jako dobro o charakterze ściśle ekonomicznym. Pozostawienie tego organom ścigania i ograniczenie się do ewentualnego złożenia wniosku w tym przedmiocie może być jednak błędem. Praktyczne odnalezienie osób, które naruszają prawa autorskie, zwłaszcza w Internecie, może być istotnie utrudnione oraz związane z wysokim nakładem sił i środków. Dotyczy to w szczególności materiałów audiowizualnych, które nierzadko rozpowszechniane są za pomocą internetowych protokołów *peer to peer*, takich jak protokół BitTorrent. Sposobem na realne uzyskanie danych, wobec których możliwe będzie wysunięcie roszczeń z art. 79 p.a., jest złożenie zawiadomienia o przestępstwie i pozostawienie organom ścigania ustalenia sprawców. Dysponują one większymi możliwościami śledczymi, dzięki czemu mogą ustalić dane naruszcycieli szybciej i bezkosztowo. Następnie możliwe jest skorzystanie z praw pokrzywdzonego w celu

Korzystanie z cudzego utworu bez podstawy prawnej, w okresie obowiązywania autorskich praw majątkowych, jest zachowaniem bezprawnym.

twia on dochodzenie praw, ponieważ, w przeciwieństwie do innych środków przewidzianych w cytowanej artykule, **nie wymaga udowodnienia przesłanek, takich jak wysokość szkody lub uzyskanych korzyści.** Zgodnie z literą prawa wystarczające jest wykazanie naruszenia swoich autorskich praw majątkowych, stosownego wynagrodzenia za korzystanie z utworu, a także ewentualnej winy naruszającego. Po drugie zaś, zastosowano w nim nietypowe dla polskiego prawa rozwiązanie, w myśl którego świadczenie o charakterze odszkodowawczym może *de facto* przewyższać wysokość szkody.

Co istotne, wyrokiem z 23 czerwca 2015 r., sygn. akt SK 32/14, Trybunał Konstytucyjny uznał ten przepis za niekonstytucyjny w zakresie, w jakim uprawnia, którego autorskie prawa majątkowe zostały naruszone, może żądać od osoby, która naruszyła te prawa, naprawienia wyrządzonej szkody poprzez zapłatę trzykrotności stosownego wynagrodzenia. Jednocześnie zgodność możliwości zasą-

magą definitywnego rozstrzygnięcia przez Sąd Najwyższy w drodze wydania uchwały w powiększonym składzie bądź utworzenia się jednolitej linii orzeczniczej. Jednocześnie w przypadkach szczególnych korzystniejsze może być skupienie się na dochodzeniu odszkodowania na zasadach ogólnych (gdy szkoda była wyjątkowo wysoka), bądź na wydaniu korzyści przez naruszającego.

KARNOPRAWNE ŚRODKI OCHRONY PRAW AUTORSKICH

Naruszanie cudzych praw autorskich wiązać się może z odpowiedzialnością karną. Dla podmiotów uprawnionych do utworów audiowizualnych w praktyce najistotniejsze są dwa przepisy. Zgodnie z art. 116 ust. 1 p.a. *kto bez uprawnienia albo wbrew jego warunkom rozpowszechnia cudzy utwór w wersji oryginalnej albo w postaci opracowania, artystyczne wykonanie, fonogram, wideogram lub nadanie, podlega grzywnie, karze ograni-*

wglądu do akt postępowania karnego. Dzięki tak pozyskanej wiedzy możliwe staje się zabezpieczenie interesów gospodarczych.

PODSUMOWANIE

Polski system ochrony praw autorskich jest złożony i wielopłaszczyznowy. Opracowanie optymalnej dla danego podmiotu strategii ochrony przed piractwem oraz eliminacji jego skutków wymaga każdorazowej oceny sytuacji faktycznej i interesów uprawnionego. Należy przy tym brać pod uwagę zarówno specyfikę utworów, do których posiada on prawa, jak i kanały dystrybucji, w których dokonywany jest ob-

rót nimi. Istotna jest przy tym także natura naruszeń, jeśli już do nich doszło, a także to, kto się nich dopuścił. Nie należy lekceważyć żadnego ze środków, które przysługują twórcom i innym podmiotom uprawnionym. W specyficznych sytuacjach każdy z nich może się okazać najlepszym możliwym sposobem zabezpieczenia interesów. Podstawowym narzędziem prawnym pozostaje jednak art. 79 ust. 1 pkt 3 lit. b p.a. Nierzadko konieczne może być również skorzystanie z możliwości procesowych, jakie stwarza równoległe toczenie się postępowania karnego. Co istotne, jego ewentualne zakończenie się wyrokiem skazującym, wiązać będzie sąd cywilny (go-

spodarczy) w zakresie ustalenia faktu naruszenia praw oraz ich zawinienia.

Podsumowując, należy podkreślić, że własność intelektualna jest na gruncie polskiego prawa chroniona w sposób satysfakcjonujący. Jej regulacja nie tylko nie odbiega od ogólnych reguł ochrony praw, ale wręcz w wielu miejscach zapewnia wyższy poziom gwarancji podmiotom uprawnionym. Docenić należy również to, że poszczególne kategorie utworów, w tym dzieła audiowizualne, posiadają własne, szczególne unormowania, które uwzględniają ich specyfikę.

**Marcin Staniszewski,
Radca Prawny**

MARCIN STANISZEWSKI

Radca Prawny. Prawnik w Kancelarii Prawnej RPMS Staniszewski & Wspólnicy z Poznania. Specjalizuje się w zagadnieniach dotyczących prawnych aspektów funkcjonowania spółek z branży internetowej, w szczególności e-commerce i marketingu internetowego (SEO), telekomunikacyjnych oraz nowoczesnych technologii.